

Spontaan optimisme

Bij veel economische beslissingen gaat het om de afweging tussen kosten die nu worden gemaakt en baten die in de toekomst worden verwacht. De aanschaf van een duurzaam consumptiegoed, de beslissing om een investering te verrichten, de aankoop van een woning, het aanvaarden van een baan, bij al deze beslissingen spelen verwachtingen een cruciale rol. In de economische analyse zou dus terdege met verwachtingen rekening moeten worden gehouden. Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Verwachtingen blijken immers zelden of nooit precies uit te komen. De werkelijkheid heeft steeds weer verrassingen in petto waar zelfs de ingewikkelde modellen uit de rationele-verwachtingentheorie geen antwoord op hebben. Het Centraal Planbureau lost de zaak op door in de modellen die het gebruikt van verwachtingen te abstraheren, en in plaats daarvan de onzekerheid van de verkregen uitkomsten te benadrukken. Op die manier gaat echter essentiële informatie verloren over het gedrag van consumenten, investeerders, spaarders, beleggers, exporteurs en anderen die economische beslissingen nemen. Juist nu er de laatste jaren een kentering in de verwachtingen is opgetreden is het van belang de betekenis daarvan voor de economische analyse goed in het oog te houden.

Verwachtingen spelen in elk geval een rol bij de consumptieve bestedingen. Het is in de consumptietheorie een gebruikelijke hypothese, dat niet het feitelijke inkomen maar het verwachte inkomen de consumptie bepaalt. Waar niets anders dan jarenlange inkomensmatiging wordt gepredikt en ook het niveau van de sociale uitkeringen onder vuur ligt, zal de consument zonder twijfel voorzichtiger worden in zijn bestedingen. Conjunctuurenquêtes wijzen uit dat de consument de toekomst momenteel bijzonder somber inziet. Dit heeft zich reeds gemanifesteerd in een terugval van de vraag naar duurzame consumptiegoederen (auto's) en in een sterke daling van de vraag naar consumptief krediet.

Het spreekt vanzelf dat een vertraging in de consumptieve bestedingen ook investeerders voorzichtig maakt. Vorige week werden de resultaten bekend van een onderzoek van de Amro Bank waaruit bleek dat 40% van de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf in de industrie, de groothandel en de zakelijke-dienstverlening de komende twee jaar niet denken te investeren, alle stimuleringsmaatregelen van de overheid ten spijt. Niet de hoge rente maar de sombere winstverwachtingen zijn daarvan de belangrijkste reden. De terughoudendheid met betrekking tot het investeren in deze sector plant zich vervolgens weer voort naar toeleverende sectoren.

Ook het instorten van de huizenmarkt hangt zonder twijfel samen met pessimistische verwachtingen over de inkomensontwikkeling in de toekomst. De herhaalde

verzekeringen van de zijde van makelaars dat de bodem van de markt nu wel zou zijn bereikt, konden geen stabilisatie van het prijsniveau bewerkstelligen. De malaise op de huizenmarkt oefent op haar beurt weer een negatieve invloed uit op de bouw van koopwoningen en daarmee op de werkgelegenheid in de bouw, terwijl tal van toeleverende sectoren eveneens in de malaise delen.

Ook op de arbeidsmarkt spelen de ongunstige toekomstverwachtingen een rol. Vrees voor toenemende werkloosheid en het nagenoeg ontbreken van perspectieven voor positieverbetering leiden tot een vermindering van de mobiliteit op de arbeidsmarkt. „Blijf zitten waar je zit”, wordt het devies van steeds meer werknemers die op zekerheid wensen te spelen. De reeds genoemde problemen op de huizenmarkt versterken dit gebrek aan mobiliteit nog.

Op verschillende markten en in verschillende sectoren van de economie ontstaat er aldus een patroon van steeds pessimistischer verwachtingen, dat een verlamd immobilisme genereert waardoor de sombere verwachtingen inderdaad bewaarheid worden. Een uitweg uit deze impasse kan slechts worden gevonden door de neerwaartse verwachtingenspiraal te doorbreken, niet door de economische situatie mooier voor te stellen dat zij is en de structurele problemen te verbloemen — daar trapt geen mens meer in —, maar door een perspectief te bieden dat voldoende overtuigingskracht heeft om het Nederlandse volk de uitweg uit de crisis te laten inslaan¹⁾. In plaats van zich daarover te buigen zijn in Den Haag politici echter bezig hun laatste oortje te versnoepen bij hun pogingen het kabinet samen te stellen dat de overtuigende aanpak zou moeten dragen.

In zijn *General theory* stelde Keynes al vast dat „... a large proportion of our positive activities depend on spontaneous optimism rather than on mathematical expectations”. Het spontane optimisme heeft echter plaatsgemaakt voor een sfeer van pessimistische verwachtingen waarin de lethargie gedijt. Het is zaak de spiraal van sombere verwachtingen te doorbreken, die de economie dieper in het slop trekt dan onder de gegeven omstandigheden noodzakelijk zou zijn. Het is de kunst de kansen die er nog altijd zijn te blijven zien en benutten met een optimisme dat aanstekelijk werkt.

L. van der Geest

1) Zie hierover ook de artikelenserie van W. Driehuis en A. van der Zwan, *De Nederlandse economie in de jaren 1980-1985* (I), (II) en (III), *ESB*, 13, 20 en 27 mei 1981.